

Els temples parroquials del bisbat de Girona.

Un palimpsest arquitectònic i artístic

Les actuals tres-centes vuitanta parròquies del bisbat de Girona, a part d'evidenciar la gran capillaritat del mapa parroquial d'origen medieval que ha arribat fins avui, constitueixen un notable i potent palimpsest arquitectònic i artístic que mostra l'evolució i els canvis estilístics en els temples escampats en el territori (rural i urbà) al llarg de la història, des del romànic fins a l'arquitectura d'avantguarda.

Text > **JOAQUIM M. PUIGVERT SOLÀ**, historiador i professor de la Universitat de Girona

De la mateixa manera que un manuscrit antic pot conservar rastres d'una escriptura anterior esborrada artificialment —aquest és, en rigor, el significat de *palimpsest*—, l'arquitectura parroquial també pot conservar superposició de petjades i mescles d'elements antics i nous. Destacar el valor del palimpsest d'estils dels temples parroquials de la diòcesi és, ens sembla, una tasca urgent i pedagògica.

>> Interior de l'església parroquial de Sant Cristòfol de Beget. (Foto: WIKIMEDIA COMMONS)

Pot contribuir a desmuntar el tossut lloc comú que afirma que, com més «antic» és un temple, més valor històric té. Aquest fals axioma ens portaria a valorar més un temple romànic de l'Alta Garrotxa (com els de Bolós i Beguet) que no pas tots els altres, ja siguin gòtics amb elements renaixentistes dels segles XVI i XVII (com el de Cassà de la Selva), barrocs del segle XVIII (Vilobí d'Onyar), neoclàssics i acadèmics de mitjan segle XIX (Sant Joan de Mollet), neogòtics de finals del XIX (com el nou temple parroquial de Portbou, projectat per Joan Martorell, el mestre de Gaudí), modernistes d'inicis del segle XX (capella del Santíssim a l'església parroquial de Lloret de Mar, de Bonaventura Conill Montobbio) o intervencions noucentistes (com les de Rafael Masó a l'església parroquial de Verges). Aquesta varietat estilística acumulada al llarg del temps evidencia que l'Església no va optar per cap estil artístic en concret, si bé en el Codi de dret canònic de 1917 va instar de manera explícita que els nous temples s'inspirassin en la tradició, fet que fomentava, així, els historicismes de tota mena, tal com es posà de manifest en les reconstruccions d'esglésies de la postguerra, com si clonar els vells temples fos la manera més eficaç d'ajudar a cicatritzar les ferides socials obertes. En aquest context costaria Déu i ajuda que la nova arquitectura religiosa d'avantguarda —que ja havia donat bons exemples a l'Europa d'entreguerres— s'anés obrint pas. Ho sabia molt bé el catedràtic d'estètica de la Universitat de Barcelona José M. Valverde, que el 1959 —tres anys abans de l'inici del Concili Vaticà II— publicà un assaig, incisiu i oportú, amb un títol del tot explícit d'aquesta problemàtica: *Cartas a un cura escéptico en materia de arte moderno* (Barcelona, Seix Barral).

Els temples urbans d'avantguarda

Comença a ser hora que ja es concebin com a patrimoni sense actituds vergonyants. El creixement demogràfic de les ciutats als anys cinquanta i seixanta del segle passat, i l'arribada de migrants procedents d'altres indrets d'Espanya, van portar a la necessitat de fer nous temples. El context del Concili Vaticà II (1962-1965) i la introducció de nous materials, com el formigó, van ajudar que molts arquitectes

>> Capella de la Santa Madonna de l'església parroquial de Sant Martí Vell, restaurada per iniciativa d'Elsa Peretti. (Foto: DELEGACIÓ EPISCOPAL PER AL PATRIMONI CULTURAL DEL BISBAT DE GIRONA)

El creixement demogràfic de les ciutats als anys cinquanta i seixanta del segle passat, i l'arribada de migrants procedents d'altres indrets d'Espanya, van portar a la necessitat de fer nous temples

tes optessin per introduir innovacions de tota mena que trencarien amb els vells historicismes. Josep M. Marquès documentà, amb el rigor que el caracteritzava, aquest procés. Així, entre d'altres, destacaria el notable temple de Sant Josep de Girona, de Joaquim M. Masramon (1954); la parròquia de la Immaculada de Figueres, de l'arquitecte Claudi Pérez Díaz (1962); la de Sant Pere Màrtir d'Olot, d'Ignasi Bosch (c. 1960), i la de Sant Jaume de Salt, dels arquitectes Masramon, Duixans i Bouvier (1970). En paraules justes i precises de Josep M. Marquès dedicades a aquests quatre temples, el primer seria «un paradigma de modernitat», també amb l'ajuda, afegim-hi nosaltres, de

les expressives i estilitzades escultures de Domènec Fita; del segon, amb una puríssima d'alabastre de Francesc Fajula de gran bellesa, diria que «les seves línies racionalistes no han envellit»; del tercer, que es tracta «d'una versió casolana de Miguel Fisac, més espectacular per trobar-se ubicada damunt d'un alt desnivell», i del quart, que «reflecteix l'eclesiologia del poble de Déu [concepte conciliar clau, recordem-ho], tot assignant als fidels un espai semicircular suggeridor d'assemblea».

Restaurar o conservar?

Cal valorar les architectures parroquials de cada temps històric sense prejudicis presentistes i esteticistes. Necessitem mirades franques i distants prenades d'*alteritat* que superin les ombres allargades del principi decimonònic de Viollet-le-Duc de la restauració en «unitat d'estil»; és a dir, el principi que es proposava seguir la pauta original i pristina (fos aquesta real o imaginada) d'un edifici fent taula rasa de tots els afegits i evolucions posteriors. També és urgent superar l'obsessió per repicar parets i deixar la pedra nua, que ha donat lloc a molts despropòsits que han comportat fer taula rasa dels estucs, arrebossats i guixeries (i eliminar policromies amagades), i han arribat no només a destruir sense pietat i

amb plena consciència afegits barrocs (testimonis d'èpoques suposadament decadents), sinó també a falsejar el mateix romànic (que, com ens recorda Xavier Barral, a més de ser per a molts la màxima expressió de l'*art nacional*, distava molt de ser un art «en blanc i negre»). D'aquestes males pràctiques se n'ha ressentit (cal dir-ho encara?) la *pàtina* dels edificis i els objectes, és a dir, aquell caràcter tan difícil de definir que dona el pas del temps a les coses i que, en paraules de l'arquitecte i filòsof italià Roberto Peregallo (*Los lugares y el polvo. Sobre la belleza de la imperfección*, 2020), és, paradoxalment, la garantia de la seva bellesa i

autenticitat, com molt bé sabien John Ruskin i els seus seguidors neoromàntics.

Un exemple magnífic de restauració conservacionista és l'efectuada per la dissenyadora italiana de Tiffany & Co Elsa Peretti (1940-2021) a l'església parroquial de Sant Martí Vell, dels segles XV-XVI, consistent a recuperar les policromies de les claus de volta, estucar les parets amb colors ocres i blaus suaus, i projectar la capella de Santa Madonna.

El temple parroquial de Beget

El temple parroquial de Sant Cristòfol de Beget, a l'Alta Garrotxa i dins el municipi de Camprodon, és l'exemple més reeixit de com un mateix temple parroquial pot arribar a ser una veritable mostra d'estils i tendències artístiques acumulades al llarg del temps, com un gran palimpsest. Es tracta d'un notable temple romànic

dels segles XII i XIII declarat Bé Cultural d'Interès Nacional el 1931. El que fa pràcticament únic aquest temple garrotxí són un parell de circumstàncies: per una banda, que, per l'acció proactiva i decidida de l'alcalde republicà i els veïns, no fos incendiat durant els primers dies de la guerra de 1936; per l'altra, que algunes de les valuoses obres d'art que va conservar en l'interior no hagin engrossit el mercat

Un exemple magnífic de restauració conservacionista és l'efectuada per la dissenyadora italiana de Tiffany & Co Elsa Peretti a l'església parroquial de Sant Martí Vell

internacional d'antiguitats o no s'hagin traslladat als museus de Barcelona o Girona, i s'hagin conservat *in situ*. Això darrer va ser possiblement més fruit del valor religiós, identitari i sentimental que atorgaven els veïns al temple i als seus béns mobles que no pas el resultat de posicions intel·lectuals i teòriques sobre el patrimoni, ja esteses, per altra banda, en els anys vint i trenta —com les defensades per l'arquitecte Jeroni Martorell, cap del Servei de Conservació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya—, que sostenien que les obres d'art s'havien de mantenir —sempre que se'n garantís la conservació— en el ma-

>> Custòdia de Brunyola del segle XVIII, exposada al Museu d'Art de Girona. (Foto: DELEGACIÓ EPISCOPAL PER AL PATRIMONI CULTURAL DEL BISBAT DE GIRONA)

>> Interior de l'Església parroquial de la Immaculada de Figueres, de l'arquitecte Claudi Pérez Díaz. (Foto: DELEGACIÓ EPISCOPAL PER AL PATRIMONI CULTURAL DEL BISBAT DE GIRONA)

teix indret per al qual foren creades: «respectar els monuments, quan sigui possible, en llur situació originària, és criteri fonamental. Al museu sols ha d'anar-hi allò que estigui en males condicions de seguretat o estudi. Que tot el país sigui museu, que a tot arreu es trobin ben guardades les obres d'art: heus aquí l'ideal». És per tot plegat que avui, de manera feliç, es pot contemplar dins el temple romànic de Beget la pica baptismal romànica, el famós Crist en Majestat romànic en l'espai central d'un retaule barroc fet construir pel rector Genís Pagès, la imatge policromada en alabastre de la Verge de la Salut (segles XIV-XV), un retaule gòtic d'alabastre i diversos altars barrocs laterals. I tot sota l'arc triomfal i les voltes apuntades de la nau pintades el 1890 pel pintor olotí Joaquim Vayreda inspirant-se en el romànic. Per una vegada —l'excepció que confirma la regla?—, la implacable fúria restauradora no va actuar i s'adoptaren posicions més conservacionistes, respectuoses amb les diverses fases evolutives de l'interiorisme del temple.

Els múltiples valors patrimonials

Les tres-centes vuitanta parròquies del bisbat de Girona acumulen avui un immens patrimoni. En definitiva, són múltiples els valors i els significats del patrimoni acumulat per les parròquies gironines al llarg del temps. Ens hem referit bàsicament als temples, però no podem deixar d'esmentar un ric patrimoni annex als temples més rurals, com són els cementiris o vells fossars (com el de Riudaura); els comunidors (com el de Canet d'Adri i Estanyol) des d'on exorcitzar les tempestes; els pedrons des d'on beneir els termes (com el de Sant Dalmai); les grans rectories unides als temples (com la de Puigpardines); els vells estudis parroquials de finals del segle XVIII (Riudellots de la Selva); les cases del delme estudiades per Elvis Mallerquí (com la de Fortià); els *socs de l'obra* (Aiguaviva), que ens remetent a l'administració laica de les parròquies en mans de l'obreria, i les pabordies o l'escenogràfic i teatral monument d'Ànimes del Purgatori de la parròquia de Segueró, de finals del se-

gle XVIII, amb pintures de Joan Carles Panyó. També cal esmentar els fons d'orfebreria litúrgica (custòdies, vercreus, reliquiaries, crismes, encensers...) que es conserven *in situ* o han estat objecte de patrimonialització en museus parroquials (com el de Castelló d'Empúries) o en el fons del Museu Diocesà, al Museu d'Art de Girona. Es tracta, sens dubte, d'un patrimoni material i cultural que requereix una anàlisi al màxim de científica i objectiva possible, però sense menystenir els valors més intangibles i immaterials —ja siguin religiosos, identitaris o sentimentals— que tenen per a molts. Tal com recomanava fa poc el cardenal, poeta i intel·lectual José Tolentino Mendonça, cal que l'Església —dipositària i usufructuària d'aquest ric patrimoni col·lectiu— prengui consciència dels canvis en els codis culturals de les noves generacions i de la necessitat que el seu patrimoni cultural s'obri a tothom, creients i no-creients, perquè és el *testimoni de la presència* «d'altres temps en el nostre temps» i constitueix «un cos viu, un enorme palimpsest d'imatges, textos, edificis [i] llocs».